

Elif ÖZTEK
D1129013

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK EDEBİYATI DERSİ

UZUN TEZİ

“YAŞAR KEMAL’İN DAĞIN ÖTE YÜZÜ ÜÇLEMESİNDE TOPLUMSAL İLİŞKİLER VE BU İLİŞKİLERİ YÖNLENDİREN YAPILAR”

Rehber Öğretmen: Tülay Cenik Akfırat

Öğrencinin Adı: Elif

Öğrencinin Soyadı: Öztek

Öğrencinin Numarası: D1129013

Sözcük Sayısı: 3986

Araştırma Sorusu: Yaşar Kemal’in “Dağın Öte Yüzü” üçlemesinde toplumsal ilişkileri ve bu ilişkileri yönlendiren toplumsal yapıları hangi yönleriyle ve nasıl ele almıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslar arası Bakalorya Programı bitirme tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Yaşar Kemal'in "Dağın Öte Yüzü" adlı üçlemesinde yansıtılan Anadolu gerçeğindeki sosyal ilişkiler ve bunlara bağlı oluşan kimi yapılar incelenecektir.

İncelemek üzere Yaşar Kemal'in "Dağın Öte Yüzü" üçlemesinin seçilmesinin sebebi, Anadolu gerçeğini nesnel ve ayrıntılı bir şekilde yansıtmasıdır. Bu yapıtlar hakkında, yazarın benzer özellikteki diğer yapıtlarına göre daha az söz söylenmiş olması, bu çalışma için sözü edilen yapıtların seçilmesinin diğer sebebidir.

Tezin ön çalışması sırasında, yapıtlar ayrıntılı biçimde okunmuş; konuyla ilgili kaynaklardan, gerekli araştırmalar yapılmıştır.

Dağın öte yüzü üçlemesini oluşturan Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır ve Ölmez Otu adlı yapıtlarda Anadolu gerçeğinde yaşanan toplumsal ilişkiler ve bu ilişkileri yönlendiren belirgin yapıtlar incelenecektir. Bu incelemenin kapsamı; köy, aile ve arkadaşlık ilişkileri; halk inancı ve çeteler başlıklarıyla sınırlandırılacaktır.

(Sözcük sayısı: 124)

1. GİRİŞ

Yaşar Kemal, doğduğu Anadolu topraklarında, yaşamı boyunca pek çok yer görür, pek çok yer tanır ve pek çok hikaye dinler. Bu birikimi, yazarın Anadolu'yu özümsemesini ve yapıtlarına konu olarak almasını sağlar. En büyük özelliklerinden biri, gözlem yapmak olan yazar, eserlerinde de yıllar boyunca gözlemediği, ayrıntılı bir şekilde incelediği ve bir parçası olduğu Anadolu'yu anlatır. Anadolu toplumunu pek çok yönüyle tanır ve bunları nesnel bir şekilde okuyucuya sunar. Eserlerindeki nesnellik, toplumsal gerçeklerin ve devinin ön plana çıkmasını sağlar. Yaşar Kemal, toplumsal gerçekçi bakış açısı sayesinde kırsal kesimde yer alan farklı görüşleri anlatır; böylece toplumsal yapıyı bir bütünlük içinde okuyucuya sunar. Yazarın kırsal kesimi yakından tanınması, bir çok olguyu onların bakış açısından değerlendirmesini ve yapıtları aracılığıyla kentsel kesime taşımamasını sağlar. Yapıtların bu işlevinin, yazarı Anadolu'nun sorunlarını vurgulamaya ittiği görülür. Kırsal kesimin, değişen dünya düzenine töreleriyle, gelenekleriyle, inanışlarıyla ve kültürüyle uyma çabası anlatılır.

Yaşar Kemal, Dağın Öte Yüzü üçlemesinde, feodal sistemin izlerini taşıyan bir toplumun ekonomik sıkıntılarında ve bu sancılı dönemlerinde toplumun çarpıklıkları, değişken ilişkileri ve çelişkilerinden bahseder. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in bu üçlemede aktardığı ilişkiler ve bazı toplumsal değerler ele alınacaktır.

2. TOPLUMSAL İLİKİLER VE BU İLİŞKİLERİ YÖNLENDİREN YAPILAR

2.1. KÖY İÇİ İLİŞKİLER

Yaşar Kemal, yapıtlarında toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla ele aldığı Anadolu toplumunun birçok sorununu vurgular. Toplumdaki sınıf farkları, ekonomik sıkıntılar, yönetim ve adalet sistemi ile ilgili eksiklikler ve buna bağlı olarak hem hükümetin hem de aydınların dirsek çevirdiği Anadolu gerçeği, yazarın yapıtlarındaki olayların temel kaynağıdır. Dağın Öte Yüzü üçlemesinde de Anadolu köylüsünün yaşamı, ilişkileri ve değer yargıları, Torosların gerisinde kalmış, yalnız ve fakir bir köy olan Yalak Köyü aracılığıyla aktarılır.

Sorunlar karşısında köy halkının bir bütünlük içinde hareket ettiği görülür. Yaşanan ortak sorunlar, aralarında birçok anlaşmazlık olan Yalak Köyü'nün bireyleri arasında ortak değer yargılarının, güçlü iletişimin ve paylaşımın oluşmasını sağlar.

Yapıtlardaki olay örgüsünün temeli, kasabada dükkanı olan Adil Efendi'nin ekonomik üstünlüğüne dayanarak köylüyü ezmesi üzerine kuruludur. Ekonomik açıdan güçsüz olan Yalak Köyü, borç karşılığı alışveriş yaptıkları Adil Efendi için çalışır ve sömürmeye dayalı bu ilişki karşısında çaresizdir.

“ Adil Efendi önce kafasında ölçer biçer, inanmazsa sorar soruşturur. Sonra da insan başına bir şeyler verir. Sarı deftere yazar. Bilir ki millet Çukurovadan dönünce, bir ölüm kalım olmamışsa, bir tanesi köyden, topluluktan tezikip başını alıp gitmemişse sarı deftere yazılılar eksiksiz avucunun içindedir.” (Ortadirek, 24)

Üçlemenin ikinci romanı “Yer Demir Gök Bakır” da, Adil Efendi’ye karşı gelişen dayanışma ve iş birliği göze çarpar. Köy halkı, yapıt boyunca borçlu oldukları Adil Efendi’ye duydukları korkuyu paylaşır, bu korkudan ve Adil Efendi’nin köy üzerinde yarattığı olumsuzluklardan kurtulmak için adeta birbirlerine kenetlenir. Ortak bir amaç temelinde hareket eden köylüler, farklı görüşlerini ortaklaştırabilmişlerdir. Söz gelimi yapıtta köy halkı, Adil Efendi’nin baskısından kurtulmak için kaçmak, saklanmak ya da baş kaldırmak gibi farklı çözüm yolları geliştirmiş olsa da sonunda herkes alınan karara uygun davranır ve bir “bütün” olarak hareket eder.

Köy halkının bir bütün olarak hareket etmesinin altında, birbirlerine ihtiyaç duymalarının dışında bir neden daha yatar: Yalak Köyü diğer köyler arasında ayrı bir itibara sahiptir ve bu itibarı korumanın sorumluluğunu da tüm köy halkı duyumsar. *“ Adil Efendiye borçlarını ödeyememişlerdi. Bir köy için borcunu ödeyememek onursuzluğun en büyüğüydü. Geleneği yıkmaktı.” (Yer Demir Gök Bakır, 71)* Alıntıda, köy halkının pamuk toplayamaması üzerine, kışın aç kalma endişesi kadar köyün onurunun yıkılması endişesini taşıdığı görülür. Bireyler, köy halkının yardımseverliğinin bilincindedir ve bunu iyi veya kötü kullanabilirler.

Köy halkı, köyün genel sorunlarının yanı sıra, bireyin sorunlarına da büyük bir ciddiyetle ve birlik içinde yaklaşır. Bu durumda, köy içi dayanışma çıkarılara dayalı bir olgu olmaktan çıkıp duygulara, içgüdülere dayalı yardımlaşma olgusuna dönüşür. Bu dayanışma, bireylerin birbirlerini sahiplenmesini sağlar ve toplumdaki ait olma duygusunu pekiştirir.

“ Kendini yere attı. Tavşan öldüye vurdu. Gençliğinin alışkanlığıydı. Bir hırsızlıkta yakalandı mıydı baktı ki hesapsız dayak yiyecek, kendini yere atar cansız kesilirdi. Çok kere böylece paçayı kurtarmıştı. Köylüde bir telaş, bir kaynaşma. Sesin geldiği yana bir koşuşma.” (Ortadirek, 75)

Bu alıntıda, Koca Halil’in, toplumun bireye yardım etme içgüdüsünü sömürdüğü görülür.

Yaşar Kemal’in çizdiği köy halkı görüntüsünde, dikkati çeken bir başka nokta ise bireyler arasındaki güçlü etkileşimdir. Birbirine sıkı sıkıya bağlanmış bu insanlar, birbirlerinin yaptıklarından, söylediklerinden kolayca etkilenebilir. Bir kişinin, özellikle de baskın ve belirgin karakterlerin ruh hali, söyledikleri ve yaptıkları tüm köyü kolayca etkileyip, köye bir hastalık gibi yayılabilir.

“ Meryemce bir iki adım attı Muhtarın evinden yöne doğru. Kadınlar da öyle yaptılar. Meryemce çenesini değneğine dayadı, gözlerini Muhtarın evine giren erkeklere dikti. Son

erkek de Muhtarın evine girince karın üstüne oturup değneğin yanına koydu. Kadınlar da onun gibi yaptılar.” (Yer Demir Gök Bakır, 68)

Yukarıdaki alıntıda, köy içinde baskın bir karakter olan Meryemce'nin diğer kadınlar üzerindeki etkisi anlatılır. Meryemce, köyün büyüklerinden sayılmasının yanı sıra kararlı kişiliğiyle insanların güvenini kazanmış ve kadınlar için bir model haline gelmiştir.

İnsanlar arasındaki bu güçlü etkileşim toplumsal baskıyı da beraberinde getirir. Farklı görüşler, farklı durumlar ya da davranışlar, insanlar tarafından büyütülerek yanlış boyutlara ulaşabilir. Bu noktada, sözün gücünden ve toplumsal bir sorun haline gelen “dedikodu”nun insanlar üzerindeki “tehlikeli” etkisinden söz edilebilir. Dedikoduyu tehlikeli yapan; toplumsal baskıyı, kuralları ve halkın yaşadığı gerçekliği belirleyici olmasıdır. Bireylerin içsel çözümler bulması gereken durumlar, dedikodu aracılığıyla söze döküldüğünde bireyler zarar görebilir. Köy halkının bütünselleşen tepkisi, zaman geçtikçe bir baskıya dönüşür. Zihinlerde başlayan kınamalar, yanlış bulunan davranışlar, söze dökülüp paylaşıldığı zaman çığ gibi büyüyerek bireyler açısından tehlikeli bir hal alır.

Üçlemenin son yapıtı Ölmezotu'ndaki Ali'nin durumu buna örnektir. Ali, annesini köyde bırakıp Çukurova'ya inerek köylünün tepkisini çekmiştir. Bu tepkiler günden güne büyür; hatta Ali'nin Meryemce'yi öldürdüğüne dair hikayelere dönüşür.

“ Köylüdeki ona karşı kin gün geçtikçe büyüyor, çoğaltıyordu. Meryemce'yi şeytani kadar sevmeyenleri onun sözü geçtiği zaman, ne zaman geçmiyordu ki, iki gözleri iki çeşme ağlamaya başlıyorlardı. Ali nasıl, ne biçim işkencelerle Meryemce'yi öldürmüş, bin bir çeşit rivayet birden Ali'nin kulağına geliyordu.” (Ölmez Otu, 124)

İkinci yapıtta, bu durumun tam tersi, Ali'nin yakın arkadaşı Taşbaş'ın başına gelir. Toplum sözleriyle, hikâyeleriyle kişileri alçaltabileceği gibi yükseltebilir de. Taşbaş, sıradan bir köylüdür, ancak öfkeli anlarında yaptığı sert konuşmalar köylü tarafından yanlış anlaşılır ve Taşbaş köylünün gözünde kutsallaşmaya başlar. Taşbaş'ın 'ermiş' olarak nitelendirilmesinde, kendi söylediği sözlerden ve bunların doğrultusunda gelişen olaylardan çok, köylü içinde uydurulan hikayeler ve abartılı anlatımlar etkili olur. Bu durum, Taşbaş'ın, insanların söze dayanan gücünü fark etmesini sağlayıp endişe duymasına neden olmuştur.

“Köylü insanı canavara benzer. Az önce göklere çıkartıp, Tanrıya eş ettiğini, işine gelmeyince biraz sonra çamura batırır. Batırır da gözünün yaşına bakmaz. İnsan, bu kadar yüceltip, arkasına top top ışıklardan bir ormanı takip göklere salıverdiği ermişinin yakasını bir iki sözde bırakıverir mi!” (Yer Demir Gök Bakır, 302)

Her iki örnekte de görüldüğü gibi, toplumsal ahlaka dayanan baskılar bireyler için yaralayıcı olabilir. Halkın bu baskıları oluşturmasındaki amaç, köyün düzenini sağlamak ve devam ettirmektir. Devletin sunmuş olduğu adalet sistemi yetersizdir ve bu nedenle köy halkı, değer yargılarını, düzenini,

geleneklerini oturtabileceği birtakım doğrular arar; ancak cehaletleri nedeniyle kuralları içgüdülerine, duygularına ve birikimlerine dayanarak oluşturur. Bu şekilde halk, doğrularını bilimsel gerçekliklerde değil, kendi içinde bulur.

2.2. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Yapıtlarda, köy içindeki yapılanma, öne çıkarılan karakterler aracılığıyla verilir. Söz gelimi, Meryemce karakteri herkesin sevdiği ve saygı duyduğu, köyün büyüklerini temsil eder. Farklı aile figürlerinin sunuluşu da bunu amaçlar; Ali'nin, Taşbaş'ın, Muhtar Sefer'in aile yaşantıları, düzenleri birbirinden farklıdır ve her biri Anadolu köylerinde bulunan farklı aile düzenlerini simgeler. Olay örgüsü, belirgin karakterler ve ilişkileri üzerine kurulur. *“Yazar, dizinin her cildinde bazı kişileri ön plana çıkarmış, onların karakter yapılarının ayrıntılarına girmiştir.” (Çiftlikçi, 246)*

Buna bağlı olarak, Anadolu toplum yapısındaki farklı aile yapıları yapıtlarda yer alır. Söz gelimi, ilk yapıtın odak figürü olan Ali'nin ailesi, sorumluluklarının farkında olan, bireyler arası saygı, sevgi ve güçlü bağlara dayanan çekirdek bir ailedir. Bunun aksine, Muhtar Sefer, çok eşliliğin görüldüğü ve bireyleri arasında eşitliğin olmadığı bir aileye sahiptir. Bu farklı aile yapıları aracılığıyla aile bireylerinin farklı değer yargıları da verilir. Aile fertlerinin çocuklarla iletişiminden, büyüklere yaklaşımına kadar farklılaşan pek çok yönü irdelenir.

2.2.1. Karı-koca İlişkisi

Yapıtlarda, karı- koca ilişkilerinin farklılık gösterdiği görülür. Ali ve karısı Elif arasındaki ilişki, yapıtlarda en yakından gözlemlenen ilişkidir ve toplum için bir model oluşturur. İkili arasında, saygıya, sevgiye dayalı, sorunsuz bir ilişki görülür; yalnız ailenin karşılaştığı zor durumlar, zaman zaman gergin ortamların oluşmasına neden olur. Eşler, anne baba kimlikleriyle, aile yaşamından ve düzeninden sorumludur. Bu sorumluluk, sıkıntılı zamanlarda aralarında anlaşmazlıkların yaşanmasına yol açsa da aile bireyleri birbirlerini zor durumlarda asla yalnız bırakmazlar.

“ Elif oraya çökuverdi, ellerini yüzüne kapatıp ağlamaya başladı. Ummahan'la Hasan uzakta durmuşlar, babalarının öfkesine bakıyorlar, titriyorlardı. Ummahan anasını çökmüş, ağlar görünce hemen koştu, yanına oturdu, onunla birlikte ağlamaya başladı. (...) Karısının, kızının yerde perişan ağladığını gören Ali'nin birden öfkesi indi, yok oldu” (Ortadirek, 172)

Bu alıntıda, Ali'nin eşi Elif'le yaşadığı bir tartışmanın ardından Ali, Elif'in ve kızının ağlaması üzerine kabaran sorumluluk duygusuyla, öfkesini bastırır. Kızı Ummahan'ın da ağlamaya başlaması, Ali'ye onları mutlu etme sorumluluğunu hatırlatır. Üçlemenin son yapıtında da eşlerin birbirlerine destek oldukları görülür. Ali, Meryemce'yi öldürmekle suçlandığında, çocuklar bile söylentilere inanırken, Elif Ali'ye destek olmuştur: *“ Koca köyde ona dostça bakan iki çift göz vardı. Birisi*

Halil'in düğme kadar, uzun, ak kaşlarının altında kalan gözleri, öteki de Elif'in büyük, saf, dost, sevgi dolu gözleri.” (Ölmez Otu, 125) Elif ile Ali'nin evlilikleriyle köylünün daha çok akılcı yönü verilirken, son yapıtta köyüne geri dönen Taşbaş'ın eşine karşı hissettikleriyle, karı-koca ilişkisinin duygusal yönü aktarılır: *“Kulak kesilmiş, sesler içinden, candan özlediği karısının sesini ayırt etmek, duymak istiyor, bir türlü duyamıyordu. Birden içini bir ışık gibi bir sevinç doldurdu. Karısının sesini duymuştu, kederli, yılgın.” (Ölmez Otu, 231)*

Ali ve Elif'in, Taşbaş ve karısının örnek eş ilişkisine karşın, eşitliğe ve beraberliğe, anlayışa dayanmayan aile örnekleri de sunulur. Örneğin, çok eşli olan Muhtar Sefer'in, eşlerine eşit ve saygılı davranmamasının yanı sıra, onlara hükmeder bir şekilde yaklaştığı görülür. Muhtar, evliliği paylaşım ve manevi destek olarak değil, ihtiyaçlarını karşılayacak bir kurum olarak görür. Bu durum, biraz da Muhtar Sefer'in duygusuz ve çıkarıcı yönünü de ön plana çıkarır.

Ölmez Otu'ndaki bu örnek ailede, Meryemce'nin davranışları, sorumluluk duygusunun farklı bir boyutudur. Eşini kaybeden Meryemce, Ali'yi tek başına büyütmüş; ancak Ali'nin kendi ailesini kurması, onun üzerindeki sorumluluklar ortadan kalkmıştır. Bu nedenle Meryemce, yaşının ilerlemesiyle de farklı şekilde gelişen duyguları ve davranışları ışığında hareket etmiş, geride bıraktığı, kendisine ihtiyaç duyan bir ailenin sorumluluğunu eskisi kadar duyumsamaz.

2.2.2. Kardeşlik İlişkisi

Üçlemede, kardeşlik ilişkisi odak ailenin çocukları olan Hasan ve Ummahan aracılığıyla okuyucuya sunulur. İlk yapıtta, kardeşliğin yalnızca oyuna, beraber vakit geçirmeye, atışmaya dayalı yönü anlatılır: *“ ‘Yalancıktan söylüyor. Hiç acıkmadı.’ ‘Sen bat. Sümüklü!’ ‘Sen bat.Şimdi anam gitmez mi? Burnunu ezerim de, cin burnu gibi yassı ederim. Cinler de seni kendilerinden sanır , alır götürürler.’” (Ortadirek, 178)* İkinci yapıtta ise, çocukların büyümeye başlamasıyla kardeşler arasındaki dayanışma, bağlılık ve uyumlu iletişim ortaya çıkmaya başlar. Kan bağının yanı sıra, aynı evde, aynı ortamda büyümek, akran olmak, kardeşler arasında daha güçlü bir iletişim oluşturur. Kardeşlerin birbirlerine, diğer aile bireylerine olduğundan daha çok güvenmelerini ve daha sıkı bağlanmalarını sağlar.

“Dışarı çıktılar. Evden epeyce uzaklaştıktan sonra Hasan durdu, Ummahan'ın elini tuttu: ‘ Sana bir şey diyeceğim bacım.’ Diye kekeledi. Büyük sırrını söylemek ona ağır geliyordu. ‘Sen benim bacımsın. Bu dünyada senden başka kimsem yok.’” (Yer Demir Gök Bakır, 91)

Son yapıtta, özellikle babalarının Meryemce'yi öldürdüğüne inanmalarıyla, kardeşler birbirine daha çok bağlanır ve bu zor günlerine birbirlerine ihtiyaç duyarlar: *“Ummahan kalktı, yeniyle gözlerini sildi, el ele tutuştular. Her zaman böyle el ele tutuşmazlardı. (...) Hasanın içinde bir boşluk vardı. El ele tutuşacak gibi bir boşluk.” (Ölmez Otu, 155)*

2.2.3. Anne-baba Çocuk İlişkisi

Anne ve babanın çocuklarına bağlılığı, sevgisi, yapıtlardaki düzenli aile yaşamının güçlü bir dayanışmanın temel sebebidir. Anneyle babanın ayakta kalma çabasının nedeni; kendileri düşünmeleri değil, çocuklarını korumak, yaşatmak istemeleridir. Eşler arası güçlü bir bağın oluşmasında da en büyük etkenin çocuklar olduğu söylenebilir. Her ne kadar eşler arasında anlaşmazlıklar olsa da onların çocuklarına karşı duydukları sorumluluk ve sevgi, ilişkilerini saygı çerçevesinde devam ettirmelerini sağlar.

Köy ortamında işler genelde beraber yapıldığı için, aileler de vakitlerinin büyük bir kısmını beraber geçirme fırsatı bulur. Söz gelimi üçlemenin son yapıtında, Çukurova’da pamuk toplanırken, ailenin tüm bireylerinin çalıştığı görülür. Bu durum, çocuğun gözünde anne baba kavramlarının eşite yakın bir konuma gelmesini sağlasa da kadının toplumdaki yeri ve aile yaşamındaki görevi onun çocuklarıyla daha yakından ilgilenmesini gerektirir. Çocukların ihtiyaçlarıyla, sorunlarıyla ilgilenen, çoğunlukla anneleri olmuştur. “ *Bir ara oğlan ninesini, oyunu bıraktı, koşa koşa anasının arkasından yetişti: ‘Ana!’ dedi. (...) ‘Çok acıktım’ diye burnunu çekti. ‘Bir acıktım ki...’*” (Ortadirek, 93-94)

Duruma başka bir açıdan bakılacak olursa; annelik içgüdü, kadının aile yaşamındaki görevini içselleştirmesini sağlar. Çocukların ihtiyaçlarıyla ilgilenme sorumluluğunu geleneksel olarak da üstlenen kadın, bu ilişkiden ve durumdan dolayı evin düzenleyicisi olur. Bundan yola çıkarak, annenin çocuklarına karşı taşıdığı sorumluluğun aile düzeninde, üstü kapalı da olsa bir otorite sağladığı belirtilebilir. Meryemce’nin güçlü otoritesi de bu ilişkilere dayanır. Çocuğunu tek başına büyütmiş olan Meryemce, yaşının da ilerlemesiyle artan bir saygınlık kazanmıştır ve oğlu, gelini, torunları üzerinde etkilidir.

Yapıtlarda anne çocuk ilişkisinin ileri aşamaları, Ali ve Meryemce karakterleri aracılığıyla aktarılır. Meryemce’nin yaşının ilerlemesiyle, oğlu Ali onun sorumluluğunu üzerine alır, roller değişir. Bu değişim bireylerin beklentilerini de değiştirir ve anne oğul arasındaki sorunları ortaya çıkarır. Örneğin, Ali’nin Meryemce’nin sorumluluğunun üstesinden gelememesi Meryemce’yi büyük hayal kırıklığına uğratar ve anne oğul arasındaki ilişkiyi kopma noktasına getirir: “ *‘Bana yapacağın bu muydu Alim? Nen çalıp da büyüttüğüm, ak süt emzirdiğim Alim, bana bunu mu yapacaktın?’*” (Ölmez Otu, 46)

2.2.4. Aile Büyükleri

Köy yaşamında, aile büyükleri, tüm köylüler tarafından sevilir ve sayılır, aile büyükleri sadece ailenin değil, köyün de büyükleridir. Köydeki yaşlılar, tüm gençlerin gelişimini izleme fırsatını elde etmiş ve böylece onlar, bu gençlerin yaşamında, akrabaları kadar önemli bir yer kazanmıştır. Söz gelimi Meryemce, tüm köylünün dikkatle dinlediği, saygın bir karakterdir; çünkü yaşamı boyunca Yalak Köyü'nde olan biten birçok şeye tanık olmuş, birçok birikime ve deneyime sahip olmuş ve bu birikimler sayesinde pek çok kişi için vazgeçilmez bir aile büyüğü haline gelmiştir. “ *Tebdilhava Çukurova’da olsun, köyde olsun haftada bir iki kere hep böyle olurdu. Yalnız Meryemce ana onun derdine derman olur, yaptığı ilaçlarla sancısını az bir süre dindirirdi. Sancısı artıkça Tebdilhava bağıryordu: ‘Meryemce Ana nerde? Nerde kafirler? Öldürdünüz onu.’” (Ölmez Otu, 71)* ‘Aile büyüğü’ olarak anılmasa da, yaşı ilerlemiş bireylere gösterilen saygı da yapıtlarda yer alır. Meryemce’nin tüm itirazlarına karşın, Ali hem babasının arkadaşı olmasından hem de ilerlemiş yaşından ötürü Koca Halil’le iyi ilişkiler kurmaya devam eder. Bunun yanı sıra, ikinci yapıtta Gömleksizoğlu, Adil Efendi’ye karşı çaresizliklerinin bir nedeni olarak, yaşından ötürü ona duydukları saygıyı gösterir: “*Şu Adili varıp öldürmekten başka çare yok amma velakin çok yaşlıdır Adil. Yaşlı adama el kaldırmak da Gömleksizoğlu soyuna yakışır bir iş değildir.” (Yer Demir Gök Bakır, 172)*

2.3. ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ

Yapıtlarda, köy halkı arasındaki dayanışma belirgindir. Herkes, az da olsa birbirine bir bağlılık duyar; ancak arkadaşlık ilişkilerinde, bu bağlılık, yardımlaşmanın ve dayanışmanın ötesine geçer. Arkadaşlık ilişkilerinde çoğunlukla görüşlerin ya da amaçların ortak olması, bireylerin birbirlerine yakın olmalarını sağlar.

“ *‘Çıkacağına bir hafta kala gayri dayanamadım. Elim işe güce varmadı. Arkadaşım, can kardaşım bir hafta sonra çıkacak diye. Vardım, hapishanenin kapısında sabahtan akşama, akşamdan gece yarısına kadar, gözlerimi hapishanenin kapısına diktim bekledim.’” (Ortadirek, 232)*

Alıntıdaki sözlerinden anlaşıldığı gibi, Koca Halil arkadaşı İbrahim’e büyük bir bağlılık ve sevgi duyar. İbrahim hayattayken onunla birçok paylaşımları olmuştur ve bundan dolayı Koca Halil, İbrahim’i ölümünden sonra çok arar.

“ *‘Keşke Ah senin o baban İbrahim... Aah İbrahim. O sağ olsaydı, ben böyle mi olurum? O ölmeseydi de ben ölseydim. Keşke ikimiz birlikte ölseydik. Ben İbrahimin ardına kalmamalıydım. Oğuldan, avrattan, komşudan adama vefa yok. İlle arkadaş. Amma İbrahim gibi arkadaş.’” (Ortadirek, 14)*

Ali ve Taşbaş'ın arkadaşlıkları ve bağlılıkları, ortak görüşlere sahip olmalarına dayanır. Emekten yana tavır alan bu iki arkadaşı, mücadeleleri bir araya getirir. Onlar, muhtarın köylüyü sömürmesine kayıtsız kalamazlar. Onun bulduğu çorak tarlayı toplamamak için mücadele ederler ve bu mücadele onların arkadaşlığını her geçen gün biraz daha güçlendirir.

Arkadaşlık ilişkilerinin başka bir dayanağı da akran olmaktır. Ortak bir geçmişi olan bireyler zamanla, ister istemez paylaşımın verdiği bir yakınlık yaşarlar. Örneğin Koca Halil'in, kendisine düşmanca yaklaşan Meryemce'ye olan düşkünlüğü, o güne kadar iyi veya kötü birçok paylaşımları olmasına dayanır. Herkes onları düşman bilirken, Meryemce'nin ölümü üzerine Koca Halil çok üzülür; çünkü düşman oluşlarıyla da olsa Meryemce onun hayatının bir parçası haline gelmiştir: “ *'Biz onunla kedi köpek gibi elli yıl çekiştik. Çekiştik, ama ne o bensiz yaşayabilirdi şu dünyada ne ben... Nasıl kıydın Alim, nasıl kıydın Meryemceye?' Koca Halil ağlamaya başladı..*” (Ölmez Otu, 92)

2.4. ÇETELER

Yaşar Kemal, yapıtlarında, Anadolu kültürüne olduğu kadar, onun bir parçası sayılabilecek çete ve örgüt kavramlarına da büyük ölçüde yer verir. Bu yapıyı, kimi zaman toplumsal düzeni ve ilişkileri sağlamada bir araç olarak ön plana çıkarır. Yaşar Kemal, bu kavramlara sıkça değinilmesine rağmen, asla eşkıya kavramını “iyi” veya “kötü” gibi kesin çizgilerle ayırmamıştır. Bu üçlemede ise, çetelerin ve örgütlerin toplum için hem koruyucu hem de korkutucu bir etkisi olduğu gözler önüne serilir. Üçlemenin ilk yapıtında, İbrahim ve Halil'in, geçmişte bir çetede yer aldıkları belirtilir ve bu çete onları bir taraftan sömürürken diğer taraftan da korur.

“Ağa onlara yıllık verirdi. Yıllık da ne ki... Boğaz tokluğuna bile değil. Ama tutumu çetede ki herkese karşı aynıydı. Öyleyse niçin çalışırlardı bu adamlar çetede? Hepsi kaçaktı. Çoğu ipten kazıktan kurtulmaydı da ondan. Çete içinde gizli bir dayanışma buluyorlar, bir çeşit korunuyorlardı. Aslan Ağa da adamlarını korurdu.” (Ortadirek, 229)

Çete yapılanmasındaki bu çelişen yönler, toplumun zihninde de karmaşık bir eşkıya algısı oluşturur. Eşkıyalar toplumların içinden çıkmış; ancak tamamen bağımsız bir yaşam sürdürdüklerinden, hem toplumun bir parçası, hem de yabancı haline gelmiştir. Köylünün eşkıyaları hem yakın hem uzak algılaması, bazen onlardan korkmalarına, bazen de onları sevmelerine yol açar. Kimi zaman onlara ihtiyaç duyan köylü, onları överken, yeri geldiğinde de onları yermekten kaçınmaz. Söz gelimi, üçlemenin ilk yapıtında, sevilen bir eşkıya olan İnce Memed'den söz edilir: “ *Burası İnce Memedimin yeri. Şu görünen de yaktığı çadırdiklenlik. Varıp o köye mi gitmeli?*” (Ortadirek, 214) İnce Memed, köylüyü kollayan, onların haklarını savunan bir karakterdir, ancak ikinci yapıtta, Muhtar Sefer, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için İnce Memed'in tam tersi özellikte bir eşkıya aramıştır: “ *Bir eşkıya çetesi olmalı, bir gece köyü bastırıp, tüm köylünün ayaklarını, ayak parmaklarının arasını yaktırmalı.*” (Yer Demir Gök Bakır, 205)

Halk, kuralları reddederek kendilerinden kopan eşkıyaları yönetenlere olan güvensizliklerinden dolayı sahiplenir. Köylü, kendisini yönetenler karşısında güçsüz bulur, bu yüzden sorunlara karşı çaresizdir. Oysa eşkıyalar sisteme karşı gelebilecek kadar cesurdur, bireysel ve geçici de olsa çareler üretirler.

Yaşar Kemal'in yapıtlarında vurgulamış olduğu bir diğer nokta ise toplumdaki gelir dağılımının eşitsizliğine paralel oluşan sınıf farklılıklarıdır. Yapıtlarda konu edilen köy halkı, feodal sistemin kalıntıları olan ağalar ve yöneticiler tarafından ezilmektedir. Üçlemenin ikinci yapıtında, köyün ağası Adil Efendi'nin, köy halkı üzerinde yaratmış olduğu ekonomik baskı işlenir:

“ Bu Adil korkunç, dedi içinden. Şu köy borcunu ödemek için Çukurovaya inmişti bu kış ortası. Borcu ödeyecek parayı kazanıncaya kadar dönmeyeceklerdi. Kışın ne iş olur Çukurovada? Ne kazanç olur? Adile söylemeli de bu zulmü yapmasın artık şu köylülere. Daha insanca, daha yumuşak davransın.” (Yer Demir Gök Bakır, 72)

Bu şekilde süregelen toplumsal dengesizlikler, bireyleri adalet arayışına iter. Sistem, toplumsal adaleti sunamadıkça, insanlar bireysel adalet arayışına girer; bu durumda da eşkıyalık, çete, örgüt kavramları ortaya çıkar. Köylülerin, eşkıyaları benimsemelerinin sebebi, sahiplenme duygusunun yanı sıra yeni bir adalet sistemine ihtiyaç duymalarıdır. Sevilen ve sevilmeyen eşkıyaların varlığı da, bunların adalet kavramını uygulayış biçimlerine bağlanabilir. Amacı Anadolu'daki sınıf ayrımına karşı gelmek olan eşkıyalar, köylü tarafından sürekli destek görür. Bu kişiler, toplumun güvenini de sağlayıp onları koruyup kollama görevini de üstlenmiştir; ancak adaleti sınıf ayrımını ortadan kaldırmaya çalışarak değil, onun bir parçası haline gelerek oluşturmaya çabalayanlar, toplumun desteğini alamamış, bu yüzden de silaha sarılıp, köyler için bir korku unsuru haline gelmiştir.

Yazarın, bu kurumlara ve bunların toplumlarla ilişkilerine yaptıklarında bu kadar çok yer vermekteki amacı; sisteme, yöneticilere yergide bulunmaktır. Haklı haksız, iyi kötü birçok insan, sistemin yanlış işlemesi nedeniyle dağlarda, zorbalıkla yeni bir yaşam kurmaya çalışmıştır kendisine.

2.5. HALK İNANCI

İnanç, zorluklarla dolu yaşantısında, Anadolu toplumu için bir sığınak, tutunacak bir dal olmuştur; Anadolu insanı inancını kimi zaman hayatındaki boşlukları doldurmakta kullanmış, kimi zamansa kendini onunla avutmuştur. Eğitimin, bilimin eksikliğinde doğrularını, değerlerini belirlerken güvendiği kaynak inançlarıdır ve karar alırken de bu değerlere ve inançlara başvurur.

Anadolu toplumu ele alındığından İslam inancı akla gelse de, İslam dini ve dindarlık ön planda değildir; toplumun yarattığı geleneklere dayalı inanışlar önemli yer tutar. Zor zamanlarında toplum, kendi yarattığı ve en güvenilir kaynaklarından saydığı inançlarına başvurur.

Yalak Köyü içinde farklı dinler ya da birbirleriyle çelişen inanışlar yoktur. Din, toplumun ortak bir değeridir. Her bireyin hayatında farklı bir yer tutsa da bu farklılık çatışmalara yol açmaz.

İbadetlere yapıtlarda çok fazla rastlanmaz; toplumun çoğunda düzenli bir ibadet anlayışı gözlenmez. “Ulan, azıcık iyi olursam, halim olursa, bu ağacın altında beş rekât namaz kılacağım ki... Namazdan hoşlanırlar bunlar. Belki de yüreğine bir hoşluk gelir de şu ağacın, bize yardım eder.” (Ortadirek, 120) Alıntıda, Ali'nin Ziyaret Ağacı'nın kendisini zor durumundan kurtaracağına inandığı görülür. Düzenli bir ibadet anlayışı olmayan Ali, zor zamanlarında ibadete sığınır. Benzer bir davranışı, son yapıtta tüm köyün sergilediği görülür. Yağmur yağacağını fark edince çareyi hep beraber dua etmekte bulurlar: “Şimdi diz çökün bakalım, yönünüzü coşup gelen bulutlara dönün, ellerinizi de havaya açın, bildiğiniz duaları içinizden okuyun” (Ölmez Otu, 250). Bu örneklerin aksine dini ve ibadeti hayatında önemli yerlere koymuş bir tip olan Ökkeş Dağkurdu da tanıtılmıştır: “Dini bütün adamdı. Köyde namazını hiç terk etmeyen, yıl on iki ay kılan yalnız o vardı. Derdi günü hep Hacca gitmekti.” (Ortadirek, 297)

Toplumun yeni durumlar karşısında yeni inanışlar yaratması da dikkati çeker. Bu yanlış inanışlar, bazen dertlere avuntu, bazen sorumluluklarından kaçma bahanesi, bazen de köy halkını oyalayacak bir oyun olur. Yapıtlarda, Taşbaş'a ermiş sıfatının verilmesi, Ziyaret Ağacı'nın kutsallaştırılması, Zalaca Kadın'ın gördüğü rüyalara verilen önem, insanların yarattığı yanlış inanışlara örnektir. Yazar, üçlemenin ikinci yapıtında, köylünün bu inanışlara ihtiyaç duymasının nedenini Muhtar Sefer'in ağzından okuyucuya aktarır: “Bütün ermişler kıtlıklarda, salgınlarda, harplerde çıkar. (...) Taşbaş kardaş, bugünler köylünün sıkıntılı, ölüm kalım günler. Sana tutunacak dal diye sarılıyorlar.” (Yer Demir Gök Bakır, 212)

Bu inanışların İslam inancından farkı, insanlar tarafından şekillendirilebilmesi, her duruma uygun bir hale getirilebilmesidir. İkinci yapıtta Taşbaş ermiş olarak nitelendirilir, her sıkıntının çözümü olarak görülürken son yapıtta köylünün sıkıntılı durumunun sona ermesiyle bu özelliklerini kaybeder. Zalaca Kadın'a ve onun rüyalarına yaklaşım da çoğunlukla bu şekilde değişkendir:

“Zalaca Karı gece gündüz düş görürdü. Belki elli yıldır her önüne gelene düşünü anlatır, yorumlatırdı. Muhtar ondan bir şeyler koparabilmek için, kasabadan zırlıtlı bir düş kitabı almış, arzuhalci Yanık Kahya'ya okutmuş, koca kitabı aşağı yukarı ezberine almıştı. Zalaca Karı her düş yorumlatmaya geldiğinde ona birkaç yumurta, biraz para, bir parça yağ, yoğurt getiriyor(...)” (Ortadirek, 286)

Alıntıda da görüldüğü gibi, Muhtar Sefer, kendisine çıkar sağlayacağı düşüncesiyle Zalaca'nın rüyalarına saygı gösterir. Köylünün sıkıntılı zamanlarındaysa, Zalaca Kadın'ın gördüğü rüyalar pek

hoşgörüyü karşılanmaz: “Kadınlar gene güliştüler ama, içlerinde çöreklenmiş korku da büyüdü. İçlerinden birisi alaylı alaylı: ‘Gene mi düş gördün Zalaca’ diye sordu.”(Yer Demir Gök Bakır, 66)

Anadolu toplumunun daha iyi bir yaşam arayışı da inançlarında önemli bir yere sahiptir. Köylüler hayatları boyunca kendilerini çalışmaya adanmış, ancak bunun karşılığını asla tam olarak alamamıştır. Ölümden sonra yaşama veya doğaüstü yaratıkların var olduğuna inanışları, hak ettikleri kaliteli yaşama duydukları; ancak dile getiremedikleri özlemlerden kaynaklanır.

4. SONUÇ

Yaşar Kemal, yapıtlarında halkın sıradan hikayelerini, kendisine özgü bir dille anlatarak Anadolu yaşantısını pek çok yönüyle okuyucuya sunar. Kırsal kesimin yaşamını zorlaştıran öğeler ve bunlara karşı koyma çabaları, Anadolu kültürüyle süslenerek anlatılmıştır.

“Dağın Öte Yüzü” üçlemesinde ele alınan sorunlar, birbirine bağlı olarak ortaya çıkar. Ekonomik sıkıntılar, sınıf farklılıkları ve eğitim alanındaki eksiklikler, bireyleri dayanışmaya iter; ancak bu koşullar altında kurulan yakın ilişkiler, mahalle baskısı kavramını ortaya çıkarır. Bireyler birbirinden kolayca etkilenir ve söylemler halk arasında hızla yayılır. Bu söylemlerin zararlı sonuçları, dayanışmanın çelişkili bir kavram haline gelmesine neden olur.

Yapıtlarda arkadaşlık, ebeveyn-çocuk, eş, kardeşlik ilişkileri gibi ikili ilişkiler ayrıntılı bir biçimde yer alır. Belli karakterler ön planda tutularak Anadolu toplumdaki ilişkiler farklı açılardan değerlendirilir. Toplumsal yapı, bu tür bireysel ilişkilerin ön planda tutulmasıyla anlatılır ve aile, arkadaşlık gibi kurumlar sadece Anadolu köylerinde yer almadığı ve evrensel nitelik taşıdığı için yazar toplumsal yapıyla ilgili ifade etmek istediği düşüncelerini büyük kitlelere ulaştırır.

Yaşar Kemal’in yapıtlarında toplumsal ilişkilere ve sorunlara bağlı olarak gelişen yapılara yer vermesinin amacı; sistemin eksikliklerinin altını çizmektir. Bu kurumsal yapılara örnek olan çeteler veya halkın kendine özgü inanç değerleri eksikliklere karşı geçici çözüm yoludur. Eşkıyaların halk üzerinde otorite kurma çabası, emeğinin karşılığını alamayan köylülerin batıl inançları aslında Anadolu toplumunun adalet arayışıdır.

Yapıtlarda sunulan ve okuyucunun değerlendirmesine bırakılan farklı değer yargıları ya da ilişkiler yan yana getirilerek, yazarın iletmek istediği toplum içi çelişkiler ve sorunsallar ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Yaşar Kemal’in Dağın Öte Yüzü üçlemesinde, toplumsal yapının olumlu ve olumsuz yönlerini nesnel bir şekilde anlattığı görülmüştür.

5. KAYNAKÇA

Andaç, Feridun vd. Yaşar Kemal Günleri. Ankara: Utku Yayıncılık, 1993.

Çiftlikçi, Ramazan. Yaşar Kemal Yazar-Eser-Uslup. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Evliyaoğlu, Sait ve Şerif Baykurt. Türk Halkbilimi. Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık, 1988.

Gökalp, Altan vd. Yaşar Kemal'i Okumak. İstanbul: Adam Yayınları, 1998.

Kemal, Yaşar. Ortadirek Dağın Öte Yüzü 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Kemal, Yaşar. Yer Demir Gök Bakır Dağın Öte Yüzü 2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Kemal, Yaşar. Ölmezotu Dağın Öte Yüzü 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Püsküllüoğlu, Ali. Yaşar Kemal Sözlüğü. İstanbul: Toros Yayınları, 1991.